

РЕЦЕНЗИЯ

на проф. дпн Анелия Гърбачева
на дисертационен труд на тема „**Стратегии за повишаване на социалните умения у ученици от аутистичния спектър в общообразователни условия**”
за придобиване на образователната и научна степен „доктор”
Област на висше образование 1. Педагогически науки
Професионално направление: 1.2. Педагогика
Докторска програма: Специална педагогика

Автор: **Теодорос Баксеванилис**

Научен ръководител: проф. дпн Мира Димитрова Цветкова-Арсова
СУ "Св. Климент Охридски", катедра "Специална педагогика"

I. Описание на комплекта документи

Рецензията е изготвена на основание заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ № РД 38-662 от 18.12.2023 г. по процедурата за определяне състава на научното жури за защита на дисертационен труд на тема „Стратегии за повишаване на социалните умения у ученици от аутистичния спектър в общообразователни условия“, разработен от Теодорос Евангелос Баксеванидис, докторант по професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика) с обучение на английски език, с научен ръководител проф. дпн Мира Димитрова Цветкова – Арсова, за присъждане на образователната и научна степен „доктор”.

Комплектът документи е предоставен на електронен носител и включва пълния текст на дисертационния труд на английски език, Автореферат на български език, CV на български език, списък с публикации и самите текстове на публикациите по темата на дисертационния труд.

II. Кратка информация за докторанта

Теодорос Баксеванилис е роден през 1989 г. В периода 2007-2011 г. учи в специалност „Начално образование” в Департамента по Хуманитарни науки на Егейския университет в гр. Родос, Гърция. През 2013 г. завършва магистърска програма - специалност Специална педагогика в СУ „Св. Климент Охридски“, а през 2021 г. завършва магистърска програма Модели на образователно планиране и развитие в Егейския университет в гр. Родос, Гърция. От 2015 г. до 2021 г., Теодорос Баксеванидис работи като учител на деца със специални образователни потребности в начално училище, а от 2021 г. той е директор на училище. В същия период развива

активна организационна дейност и участва в различни форми на продължаващо обучение и научни форуми.

Владее английски език.

III. Данни за докторантурата - От 22 февруари 2018 г. със заповед № РД – 20 – 434/19.02.2018 Теодорос Баксеванидис е зачислен като докторант в катедра „Специална педагогика“ в СУ „Св. Климент Охридски“, ФНОИ. Учебният план е изпълнен и успешно са положени всички изпити по време на обучението в докторската програма. На 22 февруари 2021 г. е отписан с право на защита.

При реализирането на дисертационната процедура няма допуснати нарушения на нормативните изисквания.

III. Актуалност на темата

Темата е актуална, предвид следните обстоятелства:

Мотивите за разработване на този труд са продиктувани от необходимостта за популяризиране на подходящи образователни интервенции с оглед на индивидуалните особености на учениците от аутистичен спектър на развитие (АСР) и тяхното приложение в контекста на училището.

Формулираната основна цел на изследването насочва към изучаване на онези стратегии, които могат да допринесат за развитието и подобряването на социалните умения и образователния опит на учениците от аутистичен спектър на развитие. В подалечна перспектива, тази цел води до създаването на референтна рамка за практикуващите учители, включваща доказано ефективни педагогически програми за интервенции, техники на преподаване и различни процедури за обучение на учениците от спектъра.

IV. Данни за дисертационния труд

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, дискусия, заключение, библиография, приложение. Неговият обем е 177 стр. и включва кратко Приложение. Използваната литература наброява 223 публикации от чуждестранни автори, в чийто списък липсват български автори.

В *Увода* се обосновава актуалността на проблема за изучаване на социалните умения на учениците от аутистичен спектър на развитие като вниманието е разпределено и към предизвикателствата, които срещат учителите в избора на различни стратегии за провеждане на учебния процес.

Първа глава *„Нарушение от аутистичния спектър“* започва с кратък исторически преглед на изучаването на аутизма, определяйки неговата същност и основни характеристики. Подчертаният интерес е към водещите особености на социалното

взаимодействие. Описанието е направено балансирано, организирано и подредено с оглед на представените като в списък различни теории. Във втори параграф се очертава основният проблем на изследването - изучаването на развитието на социалните умения. Основвайки се на „силната връзка между емоционалното изразяване и социалните умения при хора с нарушение от аутистичния спектър”, докторантът подчертава необходимостта от своевременното разпознаване и разбиране на емоциите, които оказват силно влияние на социалното развитие. Връзката между тези две умения се оказва определяща и за създаването на подходящи програми за обучение и осъществяването на целенасочени интервенции. Изучаването на социалните умения е предизвикателство, както за подобряване на социалното взаимодействие, комуникацията и благосъстоянието на учениците с аутизъм, така и за определяне на подходящите стратегии за работа в приобщаваща среда и в условия на съвместно обучение на учениците с аутизъм заедно с типично развиващите се техни връстници

Втора глава на дисертационния труд „*Обучение на учениците с аутизъм*“ разкрива контекста на изследването - приобщаващата среда и съвместното обучение на учениците от аутистичния спектър в училище. Започвайки с краткия обзор за приобщаващото образование и за предимствата на приобщаването като педагогически принцип и цялостна концепция, докторантът съумява да покаже значимостта на съвместното обучение за подобряване на социалните умения, както на учениците с аутизъм, така и на техните връстници. Аргументите за това са свързани както с интервенциите за подкрепа, така и с приобщаващите практики, които насърчават установяването на положителни отношения и приятелства, спомагат за взаимното познаване, разбиране, приемане и взаимодействие между учениците. Безспорни за това са ролята и отговорностите на педагогическите специалисти, значимостта на сътрудничеството и непрекъснатото насърчаване на приобщаването на учениците от аутистичен спектър на развитие, включвайки участието и на техните родители. В следващите два параграфа е направен преглед на познатите от практиката образователни и поведенчески програми за интервенция и обучение. Показани са социалното научаване, програмите за оценяване, интервенция и придружаване, включващи насоки за ефикасната подкрепа и формирането на социалните умения на учениците (АВА, ТЕАССН и др.). Докторантът достига до приложението на информационните технологии и онлайн обучението. С представянето на ролевите игри и игрите за решаване на проблеми се подчертава полезността им за активното участие в обучението, както и обещаващите им резултати за развитие на социалните умения при ученици с нарушение от аутистичния спектър.

В Трета глава на дисертационния труд „*Методология на изследването*“ не съвсем прецизно е формулиран научният апарат на дисертационното изследване поради пропуск на неговия предмет и обект. Посочени са целта и задачите, хипотезите, участниците, методите и изследователския инструментариум. Тук препоръките ми са за ясно формулиране на „обекта” и „предмета” на изследване, както и да бъдат поставени първо „изследователските въпроси”, а след това „хипотезите”. Освен това,

поставените задачи би трябвало да бъдат диференцирани като теоретични, приложни и практически.

За наблюдението и оценяването на различни педагогически ситуации и форми на организирано взаимодействие, осъществени в клас и в рамките на общото образование, докторантът се ползва от разработен инструментариум за събиране на данни. Проведеното анкетиране предоставя информация относно предпочитаните и подходящите за учителите педагогически стратегии на обучение, които пряко подпомагат развитието на социалните умения при ученици с аутизъм.

С оглед на формулираните три хипотези, търсенията са насочени към разкриване на връзката между: предизвикателното и неприемливото поведение и липсата на социални умения при учениците с аутизъм; подходящите стратегии за преподаване в класната стая и ограничаването на неприемливото поведение и подобряването на социалните умения на учениците с аутизъм; прилагането на най-ефективни и най-подходящи за конкретния ученик стратегии на обучение и развитието на социалните умения на учениците с аутизъм.

Изследването се ползва от обединяването на различни методи за наблюдение и оценяване, включващи въпросници и анализи; количествени и качествени методи за обработване и анализ на данни, както и методи за прилагане на интервенции при анализ на случаи на двама ученици с нарушение от аутистичния спектър. По този начин се постига очакваната по-пълна представа за развитието на социални умения и за модификацията на поведението при ученици с нарушение от аутистичния спектър.

Участниците в изследването са общо 53 общообразователни учители (в съотношение 59 % жени и 41 % мъже, на възраст между 30 и над 60 години). Учителите са от градовете Лимнос, Родос и Крит. В групата на учителите участват и учители с реален опит в работата с деца от аутистичния спектър, като не е прецизиран техният брой. Анализът на два случая (case study) е проведен с ученици от аутистичния спектър, които са от гр. Лимнос. Те са от 4-ти клас и от 6-ти клас, и получават допълнителна подкрепа.

Анкетирането с учителите е проведено от септември 2022 г. до декември 2022 г. Работата по случай и анализът на проведените наблюдения, интервенции и оценяване са осъществени в по-продължителен период от септември 2022 г. до февруари 2023 г. в училището на учениците в Лимнос. Извършените дейности са основани на индивидуалния подход и индивидуалните стратегии на обучение.

Четвърта глава „*Анализ на резултатите*” ни запознава с анализа на събраните количествени данни, тяхната статистическа обработка и придружаващите ги анализи, интерпретации и дискусия. За целта е използвана програмата SPSS v. 25, но всички приложени таблици и графики не са представени според изискванията за дисертационно изследване.

В тази глава последователно са отразени възгледите на учителите относно поведението на учениците с аутизъм в класната стая и мнението им относно прилаганите интервенции и стратегии на обучение. Процентното разпределение на резултатите посочва, че „високите нива на активност” (потвърдена при 96 %), „неподходящото изразяване на емоциите” (90 %) и „липсата на взаимоотношения с връстниците” (86 %) са водещата тенденция на социално поведение при учениците от аутистичен спектър на развитие. Съответните таблични и графични данни са и текстово анализирани и интерпретирани, като към тях има и елементи на дискусия.

Обобщеното мнение на учителите относно видовете интервенции и стратегии за развитие на социалните умения говори за предимството на „ранната интервенция”, „поведенческата терапия”, „индивидуалната интервенция”, „приложния анализ на поведението”, „помощните технологии”, „арт-терапите”, „допълнителната и алтернативна комуникация” и др. Достига се и до заключението за доказаната ефективност на „поведенческата рамка на обучението” и за проявата на доверие в способностите на ученика. Сред методите на преподаване се утвърждават директното преподаване и дискретната инструкция.

Следват последните параграфи на дисертационния труд, които според мен са най-провокативни и най-интересни, те показват и потвърждават основния резултат на проведеното изследване. Представените два случая на ученици от аутистичен спектър на развитие демонстрира практическия опит на терен. Докторантът показва ключовите етапи на планирането и осъществяването на обучението и подкрепата в обучението в последователност от дейности. Започвайки с описателната оценка на образователните потребности на ученика и целите на обучението, се стига до разработването на индивидуалната програма, до техниките, средствата и начините на работа на учителите в различни моменти от учебния ден в училище. Проведеното наблюдение и оценяване дава възможност да се проследи как чрез постоянното активиране на социалните умения в различни дейности и ситуации учениците проявяват подходящото поведение и отношения. Фокусът е поставен към социалното взаимодействие - взаимодействието с другите, проявата на социална инициатива, активиране на комуникацията с другите, мотивацията за активно участие и проява на различни отношения.

V. Приноси и значимост на дисертационния труд

Приносите, които г-н Теодорос Баксеванилис очертава, са: две в теоретичен план и три с практико-приложна стойност. Те са добре формулирани. Тук препоръчвам да бъдат показани и приносите от теоретичния анализ (първите две части на дисертационния труд), за да се създаде по-обща приносна картина.

VI. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите по темата на дисертационния труд са 3, те са обвързани с темата и напълно кореспондират с него.

VII. Автореферат

Авторефератът отговаря на изискванията, като адекватно отразява съдържанието на дисертационния труд. Той е в обем от 67 страници. Съществен пропуск е оформлението на таблиците и графите, което може да се приеме за технически пропуск.

VIII. Въпроси:

1. По какъв начин могат да бъдат включени „моделирането” и „социалните истории” при работа с ученици с аутизъм в класната стая?
2. Какви компоненти включва „ефективната комуникация в класната стая”, която според докторанта е напълно необходима при работата с ученици от спектъра?
3. Как може да се тълкува положителното влияние от процеса на включване на ученици от аутистичен спектър на развитие върху ученици с типично развитие?

IX. Заключение

В заключение, смятам, че целта и поставените задачи на дисертационното изследване са изпълнени. Оценката ми за дисертационния труд е определено положителна. Съдържанието и качествата на научната продукция на докторанта напълно удовлетворяват критериите, изискванията и условията на защита на дисертационен труд и придобиване на образователната и научна степен „доктор“.

Постигнатите резултати и изложените аргументи дават основание да дам своя положителен вот в Научното жури за защита на дисертационен труд на тема **„Стратегии за повишаване на социалните умения у ученици от аутистичния спектър в общообразователни условия”** на **Теодорос Баксеванилис** за придобиване на образователната и научна степен **„доктор”** в област на висше образование 1. Педагогически науки; професионално направление: 1.2. Педагогика.

10. 03. 2024 г.
В. Търново

Подпис:
проф. дпн Анелия Гърбачева